

ULUSLARARASI POLİTİKADA DEVLETLERİN TANINMASI: “AYRILMA” İLE ORTAYA ÇIKAN DEVLETLERDE TANINMA SORUNU¹

Ayça Eminoğlu²

ÖZ

Uluslararası ilişkiler genel ve temel olarak devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ifade eder. Devletlerin birbirleriyle ilişki kurmaları da, ancak “tanınma” yoluyla gerçekleşir. Tanınma, her ne kadar hukuksal bir olgu olarak algılsa da, aslında siyasal bir tasarruftur. Bu nedenle, devletler bir devleti ya da hükümeti tanırlarken, ağırlıklı olarak ulusal çıkarları doğrultusunda karar alırlar. Yeni bir devletin ortaya çıkması ise, ya bir devletten ayrılma ya da mevcut bir devletin ortadan kalkmasıyla gerçekleşir. Tarihsel süreçte, ayrılma yoluyla oluşan devletlerin tanınma süreçleri çoğunlukla sancılı ve sorunlu olmuştur. Daha çok self determinasyon haklarını kullanarak ayrılma kararı alan bu devletler, büyük oranda ulusal çıkarlardan kaynaklanan nedenlerden dolayı diğer devletlerin kendilerini tanımlarıyla ilgili sorunlar yaşamışlardır. Bu bağlamda tanınma, uluslararası politikada bir dış politika aracı olarak da kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanınma, Uluslararası Politika, Dış Politika, Self Determinasyon

RECOGNITION of STATES in INTERNATIONAL POLITICS: THE PROBLEM of RECOGNITION of STATES EMERGING by SECESSION

ABSTRACT

International relations, at its most basic, refers to the relationship between states. States establish a relationship with each other through “recognition.” Although the recognition of states is commonly perceived as a legal fact, it is actually a political act. In deciding whether or not to recognize another state or government, states make decisions largely in line with their own national interests. A new state can only be created by using the remedial right to secede from an existing state or by the elimination of an existing state. The issue of recognition for states that have used the remedial right to secede historically has been painful and problematic. States that secede using the right for self-determination can struggle with recognition, as foreign states may refuse to recognize them due to competing national interests. Therefore, the recognition of states is also used as a foreign policy tool in international politics.

Keywords: Recognition, International Politics, Foreign Policy, Self-determination

Makale Geliş Tarihi: 27.05.2015

Makale Kabul Tarihi: 18.06.2015

¹ Bu çalışma 15.06.2015 tarihinde KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde savunulan “Uluslararası Politikada Tanınmanın Esasları: Kosova Analizi” isimli doktora tezinden türetilmiştir.

² Araştırma Görevlisi, KTÜ, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, aeminoglu@ktu.edu.tr

GİRİŞ

Devletler, uluslararası ilişkilerin temel aktörleridir. Bir devletin bir devleti tanıması ya da bir devletin bir başka devlet tarafından tanınması, uluslararası ilişkilerin varlığı açısından bir anlamda zorunluluktur. Tanıma, genellikle hukuksal bir olgu olarak algılanmaktadır. Ancak, tanımanın uluslararası hukuktaki yeri ve uluslararası hukukun tanımaya bakışı, daima tartışmalı olmuştur. Uluslararası hukuk, devlet olma koşullarını belirlerken, tanıma konusundaki kararı devletlere bırakmıştır. Bu nedenle, tanıma hukuksal olmaktan çok siyasal bir tasarruftur. Dahası tanıma konusunda hukuksal bir ölçüt bulunmamaktadır. Bu anlamda bir devleti, kaç devletin ya da hangi devletlerin tanıması durumunda o devletin tanınmış olacağına, dolayısıyla da uluslararası ortamda bir devlet olarak kabul göreceğine dair bir ölçüt bulunmamaktadır. Öte yandan, tanınmayan devletlerle ilgili bir ölçüt de bulunmamaktadır. Zira bu devletlerin yer aldıkları topraklar yok ya da sahipsiz sayılmamaktadır.

Tanımanın uluslararası politikadaki yeri, tarihsel süreçte değişim göstermiştir. Başlangıçta, bir oluşumun devlet olarak tanınması için belirlenen ölçütler yeterli sayılmışsa da, uluslararası sistemin yaşadığı değişimlerle bu ölçütler yetersiz kalmış ve yeniden belirlenmelerine ihtiyaç duyulmuştur. Tanıma konusundaki belirsizlikler ise, devletleri ulusal çıkarlarını koruyacak biçimde farklı politikalar izlemeye yöneltmektedir. Bu nedenle de devletler, kararsız ve çelişkili tutumlar sergilemektedirler.

Devletler, tanımayı yaptırım, cezalandırma ya da caydırma amaçlı bir dış politika aracı olarak kullanılabilmektedirler. Devletlerin bu uygulamalardaki gerekçeleri de çoğu zaman uluslararası ortamda barış, güvenlik ve düzenin sağlanmak istenmesi olmaktadır.

Tarihsel süreçte, çok sayıda devlet farklı biçimlerde ortaya çıkmış ve tanınmaları da farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. Yaşanan tecrübeler, devletlerin tanınması konusunda hem uluslararası ilişkilerde, hem de uluslararası hukukta, çeşitli düzenlemeler yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ancak bu düzenlemeler, genel bir eğilim oluşturamamışlardır. Bunun yanı sıra, devletlerin oluşum süreç ve biçimlerindeki gelişmeler, hem uluslararası ilişkilerde, hem de uluslararası hukukta, insan hakları, azınlık hakları gibi konuları da gündeme getirmiş ve bu konularda da düzenlemeler yapılmasının önünü açmıştır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında yaşanan gelişmeler, tanıma konusundaki düzenlemeler açısından oldukça önem taşımaktadır.

Soğuk Savaş sonrası özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla yaşanan gelişmeler, uluslararası politikadaki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Güney Osetya, Abhazya ve Kosova gibi ayrılma yoluyla ortaya çıkan devletler, tanıma konusunda ulusal çıkarların ne kadar etkili olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Çalışmada öncelikle uluslararası politikada tanımanın ne ifade ettiği üzerinde durulmuş, kısaca tanıma ve self determinasyon ilişkisine değinilmiş ve ayrılma yoluyla

ortaya çıkan devletlerin tanınma süreçlerindeki sorunlar incelenerek Kosova, Abhazy ve Güney Osetya ayrılan devletler olarak ele alınmıştır.

1. ULUSLARARASI POLİTİKADA TANIMA

Tanınmanın uluslararası politikadaki yeri, uluslararası hukukta devlet olmanın koşullarının belirlenmesiyle daha fazla önem kazanmıştır. Hukuk kurallarına bağımlı ancak uluslararası politikada bağımsız bir hareket alanına sahip tanıma, uluslararası sistemin yapısına ve devletlerin siyasal çıkarlarına uygun bir dış politika aracı olarak kullanılmaktadır. Devletler, tanınmanın zaman ve koşullarını büyük oranda kendileri belirlemektedirler. Bu nedenle tanınma çabasında olan devletlerin uluslararası politikada yer almaları başka devletlerin iradesine bağlı kalmaktadır. Karşılıklı siyasal çıkarların uyum sağlamasıyla, bazen tanınma çabası içerisinde olan devletler tanınma talebinde buldukları devletlerin ya da örgütlerin sunduğu koşulları kabul etmek ve onların çıkarlarına hizmet etmek durumunda kalabilmektedirler. Dolayısıyla uluslararası hukukun belirlediği devlet olma koşullarını sağlayan devletlerin mutlaka tanınacağına dair bir koşul bulunmamaktadır. Tanıma konusu tamamen devletlerin özgür iradesine bırakılmıştır. Bu nedenle tanıma siyasal bir tasarruftur.

Tanıma, devlet olmanın kurucu unsurları arasında bulunmamakla birlikte, hukuk zemininde gerçekleşen bir eylem olduğu kabul edilirken, bu hukuksal zeminin koşulları da yine devletler tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla tanıma, etkileri bakımından hukuksal bir boyut kazanmaktadır.

Uluslararası ilişkiler gibi, uluslararası toplum da dinamik bir yapıya sahiptir. Zira uluslararası toplumdaki devletlerin sayısı sabit değildir. Yeni devletler oluşturulurken, eski birimler de geçerliliğini kaybetmektedirler. Eski devletler ya ortadan kalkmakta ya yeni bir devlet oluşturmak için diğerleriyle birleşmekte ya da birkaç devlete bölünmektedirler. Böylece başka bir devletin kontrolü altındaki eski sömürgeler, milletler ya da vesayet altındaki ülkeler devlet haline gelmektedirler. Bu türden gelişmeler uluslararası toplumdaki aktörlerin yapısını da değiştirmektedir. Böylece, yeni devletlerin yeni hükümetleri de kendi amaçları doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu hükümetler, ister baskıyla ister kendi iradeleriyle iktidara gelsinler, mevcut anayasanın aksine bir tavır sergileyerek, devletlerin içinde var olmaya başlamaktadırlar. Bu durumda, isyanlar başlamakta ve o güne kadar yasal hükümet tarafından kontrol edilen sınır bölgelerinde, muharip yönetimler kurulmaya başlanmaktadır. Bu olayların her biri yeni olgular ortaya çıkarmakta ve uluslararası toplum için bir tanıma sorunu yaratmaktadır. Her devlet, bu özel sonucu ve hukuksal birimi tanıyıp tanınamaması gerektiğine karar vermelidir (Shaw, 2008: 444).

Brown (1950: 617), tanımayı, “devletlerarasındaki ilişkilerin yapısının ve kapsamının belirlenmesi” olarak tanımlamıştır. Uluslararası hukuk, tanımayı bir uluslararası hukuk kişinin kendisi dışında oluşan belli bir olayı, durumu, belgeyi ya da iddiayı kendisine göre hukuksal anlamda kabul ettiğini ve hukuksal ilişkilerini bu zemin

üzerine kuracağını açıklayan tek taraflı bir işlem olarak kabul etmektedir. Uluslararası hukukta tanınmanın en önemli etkileri oluşan yeni birimlerin mevcut uluslararası hukuk kişileri tarafından tanınması ile ortaya çıkmaktadır. Öyle ki bu durumda, verilen karar tek bir konuyla sınırlı kalmayıp; bir devletin, hükümetin ya da mücadele veren bir topluluğun hukuksal varlığı ve bazı yetkilere sahip olup olmadığını göstermektedir (Pazarcı, 2006: 336). Bu bağlamda tanıma, yeni devletin hukuksal varlığını kabul anlamı taşımaktadır.

Bu kabul ile iki temel sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi, yeni devletin oluşumu, mevcut devletin iradesine ya da kendisi dışındaki unsurlara bırakılmaktadır. İkincisi ise, yeni devletin hukuksal varlığını kaç devletin tanıyacağı ve bu tanıma sürelerinin farklı zamanlarda olmasının ya da hiç olmaması hangi sorunlara neden olacağıdır Tanınmamış bir devletin uluslararası sorumluluğunun olup olmadığına dair bir kesinlik de bulunmamaktadır. Tanıma, özgür irade ve isteğe bağlı olarak yapılan siyasal, diplomatik bir eylemdir. Bu konuda, bir hükümete tanınmanın kabulü ya da reddi konusunda baskı uygulayabilecek ne bir hukuk kurumu ne de yasal bir mecburiyet bulunmaktadır.

Brown (1950: 617) tanıma eyleminin, diplomatik baskı ve müdahale silahı olarak fazlaca suistimal edildiğini ve kuramsal yapının soyut problemlerini kurmaktan keyif alan siyaset bilimciler için bir oyuncak haline geldiğini belirtmektedir. İleriki bölümlerde de görüleceği üzere, tanıma bir dış politika aracı olarak tarihte birçok kez kullanılmıştır. Ancak, devletler tanınmak suretiyle var olmazlar. Yalnızca tanıyan devlet nezdinde bir uluslararası hukuk kişisi olarak kabul görerek, hukuksal ve siyasal ilişki kurma hakkını elde etmektedirler.

Bir oluşumun devlet olarak kabul edilebilmesi için üç unsurun varlığı gerekmektedir. Birincisi, ülke sınırları içerisinde yaşayan insan topluluğudur. Maddi ve manevi olarak bütünleşmiş insan topluluğuna ulus denilmektedir. Bu topluluk, maddi ve manevi olarak bütünleşirken diğer topluluklardan da farklı olduğunu algılayabilmektedir. Devletler, bireylerin bir araya gelerek siyasal bir otorite çevresinde örgütlenmesi yoluyla oluşmaktadır. İnsan unsuru devletin kurucu unsurları arasında yer almakla birlikte, nüfusun ne olacağı konusunda azami ya da asgari bir sayı öngörülmemiştir. Nüfusu milyarlar olan devletler olduğu gibi, binler ya da on binler olan devletler de bulunmaktadır. Devletin kurucu öğelerinden insan topluluğu için aranan en önemli şart, söz konusu topluluğun ülke üzerindeki varlığının belirli ölçüde süreklilik taşımasıdır (Danziger, 2007: 120; Aksar, 2013: 205).

Devletlerin tarihsel süreçte farklı biçimlerde ortaya çıkmaları beraberinde farklı kavramları da ortaya çıkarmış ve bu kavramların tartışılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu kavramlardan tanıma üzerinde en fazla etkisi olan self determinasyon ilkesidir. Self determinasyon ilkesi, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme haklarını ifade etmektedir. Yeni devletlerin tanınması, son iki yüz yıldır halkların self determinasyon düşüncesiyle bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Aslına bakılırsa, tanınma ve self determinasyon aynı paranın iki yüzü gibidir. Self determinasyonun Amerikan ve Fransız devrimlerinden etkilenmesine karşın bu durum, geleneksel görüşten yalnızca I. Dünya

Savaşı'ndan sonra, devlet tanınması üzerinde önemli etkileri olması konusunda ayrılmaktadır. Tanıma, iki yüzyıllık bir süreçte halkların self determinasyonuna karşılık tam bir uygulama alanı olarak ortaya çıkmış ve anlamı da bu zamandan sonra değişmiştir (Brown, 1950: 617). Bu değişimin en önemli sebebi, uluslararası politikanın yapısının değişime uğraması ve uluslararası hukuk tarafından self determinasyon kavramının hangi durumlarda uygulanması gerektiğine dair netlik kazandırılmamasıdır.

Uluslararası toplum tarafından tanıma, bariz şekilde iki farklı boyuttan oluşmaktadır. Bunlar siyasal boyut ve hukuksal boyuttur. Bir devletin ya da hükümetin tanınmasının siyasal boyutu, tanıyan devletin tanınan devlet veya hükümetle siyasal ve diğer türden ilişkilere girmek istediği anlamına gelmektedir. Bir devlet, uluslararası hukuka göre diğer devletlerle diplomatik temsilciler göndermek ve diplomatik temsilciler kabul etmek, antlaşma imzalamak gibi ilişkilere mecbur edilmediğine göre, bir devletin ya da hükümetin siyasal tanıma eylemi tamamen tanıyan devletin aldığı keyfi kararlar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu tanıma, tanıyan devletin tek taraflı bir beyanıyla ya da tanıyan devletin hükümetiyle tanınan devlet veya tanınan hükümetler arasında karşılıklı nota değişimi gibi çift taraflı işlemler yoluyla meydana gelebilir. Siyasal tanıma, şartlı ya da şartsız olabilir. Bununla birlikte, bir devlet ya da hükümetle siyasal ve diğer türden ilişkilerin başlatılmak istenilmesinin beyanı, somut bir hukuksal yükümlülük oluşturmadığından, bu konular hukuksal açıdan bir önem taşımamaktadır (Kelsen, 1941: 605). Bu durumda tanıyan devlet tanıma talebinde bulunan devleti her hangi bir hukuksal yükümlülük taşımadan, tamamen kendi siyasal tercihleri doğrultusunda, tanıma ya da tanınamama kararı alabilmektedir.

Uluslararası hukukta tanımaya ilişkin herhangi bir ölçüt bulunmazken, kurucu ve açıklayıcı teorilerle tanımanın yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Kurucu teoriye göre, bir devletin uluslararası hukuk kişisi olarak kabul edilebilmesi, diğer devletler tarafından tanınması halinde gerçekleşmektedir (Aksar, 2012: 240). Bu teori, tanıma işleminin kendiliğinden olmadığını savunur. Daha doğru bir ifadeyle, tanıma diğer devletlerin takdirine dayanmaktadır. Bu görüşe göre devlet, en azından hukuken, diğer devletlerin tanınması ile var olmaktadır (Worster, 2009: 120). Bununla birlikte, bir devletin bazı devletler tarafından tanınıp bazıları tarafından tanınmaması durumu, belirgin bir sorun olarak kurucu teorinin bu noktadaki eksikliğini göstermektedir (Vidmar, 2012: 361). Bu sorun, tanımanın uluslararası politikadaki uygulamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü tanıma kararlarını devletler siyasal nedenlerden dolayı aldıkları için, devletlerin her devlete karşı aynı tutumu sergilemeleri gerektiğine dair hukuksal bir zorunlulukları bulunmamaktadır.

Kurucu teori, uluslararası hukukta kabul görmemektedir. Zira, devletin kurucu unsurları insan topluluğu, ülke ve siyasal etkin yönetimidir. Bu nedenle bir devletin kurulması, kendisinin dışında bulunan ve siyasal nitelikli bir işlem olmayan tanımaya bağlı tutulması mümkün değildir (Aksar, 2012: 240). Daha önce de değinildiği gibi,

kurucu görüşün uluslararası hukukta olduğu gibi uluslararası ilişkiler alanında da kabul görmesi mümkün değildir.

Açıklayıcı teori, tanınma işlemini devletin kurucu unsurlarından birisi olarak görmemektedir. Tanıma işlemi mevcut durumun kabulü anlamına gelmektedir. Tanıma işleminin siyasal özelliğinden dolayı devletler, yeni kurulan bir devleti tanıyıp tanımamakta tamamen özgürdürler. Bir devletin tanınması onunla uluslararası düzeyde ilişki kurulması isteğinin uluslararası topluma ilanı anlamını taşımaktadır (Aksar, 2013: 241). Worster (2009: 120), tanıma işleminin belirlenmiş kıstaslara göre kendiliğinden olması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü devletin varlığının statüsü devletlerin takdir yetkisine değil, gerçeklere dayanmaktadır.

Bir devletin tanınmadan da var olabileceği, eğer var olmuşsa, diğer devletler tarafından tanınsa da tanınmasa da devlet olarak görülme hakkına sahip olabileceğidir (Vidmar, 2012: 362). Örneğin, 2008'de bağımsızlığını ilan eden Kosova'ya uluslararası toplumun yaklaşımı da bu teoriyi desteklemektedir. Türkiye, ABD, İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya Kosova'yı tanıırken, Rusya ve Sırbistan tamamen karşı bir tutum sergilemişlerdir. Ancak bu durum, Kosova'nın uluslararası kişi olması durumunu etkilememiştir.

Tanıma işlemi devlet olmanın önkoşulu olmadığından, açıklayıcı bir işlem olarak görüldüğü gibi, ayrıca kurucu etkileri de bulunmaktadır. Öyle ki, tanıma işlemi, tanıyan devlet ile tanınan devlet arasında birtakım kurucu etkiler yaratmaktadır. Tanıma işlemiyle bir devlet, bir başka devletin siyasal olarak belirsiz durumuna kendisi açısından hukuksal bir belirginlik getirmektedir (Pazarcı, 2006: 337).

2. SELF DETERMİNASYON İLKESİ VE AYRILMA

Devletlerin tarihsel süreçte farklı biçimlerde ortaya çıkmaları beraberinde farklı kavramları da ortaya çıkarmış ve bu kavramların tartışılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu kavramlardan tanıma üzerinde en fazla etkisi olan self determinasyon ilkesidir. Self determinasyon ilkesi, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme haklarını ifade etmektedir. Yeni devletlerin tanınması, son iki yüz yıldır halkların self determinasyon düşüncesiyle bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Aslına bakılırsa, tanınma ve self determinasyon aynı paranın iki yüzü gibidir. Self determinasyonun Amerikan ve Fransız devrimlerinden etkilenmesine karşın bu durum, geleneksel görüşten yalnızca I. Dünya Savaşı'ndan sonra, devlet tanınması üzerinde önemli etkileri olması konusunda ayrılmaktadır. Tanıma, iki yüzyıllık bir süreçte halkların self determinasyonuna karşılık tam bir uygulama alanı olarak ortaya çıkmış ve anlamı da bu zamandan sonra değişmiştir (Brown, 1950: 617). Bu değişimin en önemli sebebi, uluslararası politikanın yapısının değişime uğraması ve uluslararası hukuk tarafından self determinasyon kavramının hangi durumlarda uygulanması gerektiğine dair netlik kazandırılmamasıdır.

Uluslararası hukukun liberal düşüncesi olan self determinasyon fikrinin temelinde, ülke sınırları içinde ya da dışında kendisini yalnız hisseden, diğer insanlarla birlik olan bir grup insanın, bir diğer grupla karşılıklı olarak bazı sosyal bağları paylaşması sonucu kendi devletlerini kurmak istemeleri bulunmaktadır (Kelsen, 1941: 605). Dolayısıyla bu türden gruplar, mevcut ülkelere dair aidiyet duygusu taşımamakta ve kendi devlet oluşumlarını gerçekleştirmek istemektedirler. Bu oluşumun uluslararası toplumda yer bulması da ancak uluslararası toplum tarafından tanınması ile mümkün olabilmektedir.

I. Dünya Savaşı sonrası düzenlemelerinde ve yeni devletlerin ortaya çıkmasında Wilson'un çok önemli etkisi olmuştur. Wilson'un self-determinasyonu savunan politikası, uluslararası alanda da geniş destek bulmuştur. Bu politika, teorik açıdan uygulanabilir gözükse de, pratikte uygulanabilmesinde birtakım zorluklar bulunmaktadır. Örneğin, bağımsız devlet olabilecek ülkeleri kimin belirleyeceği ve bu devletlerde aranacak şartların ne olacağı konusunun kesin bir cevabı bulunmamaktadır.

I. Dünya Savaşı döneminde, uluslararası alanda birçok yeni gelişme yaşanırken, yeni formülasyonlara gereksinim duyulmuş ve bu düzenin ilk etkili formülasyonu da 8 Ocak 1918'de Wilson'un "Zafersiz Barış"³ demecinde ortaya çıkmıştır. Wilson bu demecinde self-determinasyon kavramını isimlendirmemiş, ancak şöyle ifade etmiştir: "hükümetlerin güçlerini yönetilenlerin rızasından aldıklarını kabul etmedikleri ve mevcut halkların bir mal gibi egemenlikten egemenliğe devrettiği bir hak hiçbir yerde yoktur. Bu durumlarda hiçbir barış kalıcı olamaz. Yönetenlerin gücünü yönetilenlerden alması ilkesini tanımayan ve kabul etmeyen bir barış bozulacaktır" (Scott, 1921: 52). Sonraki bir başka demecinde Wilson, bu görüşünü daha kesin bir ifadeyle tekrar ederek "Hiç kimse yaşamak istemediği bir egemenlik altında yaşamaya zorlanamaz." demiştir (Scott, 1921: 105). Wilson 14 maddelik ilkelerini açıkladığı demecinde, ulusal isteklere saygı gösterilmesi gerektiğini ve halkların sadece kendi istekleriyle yönetilebileceklerini vurgulamıştır. Ayrıca, yalnızca içeriden meşruluklarını elde etmiş devletlerin, uluslararası meşru düzenin yapı taşları olabileceklerini ve uluslararası meşruiyetin de barış için zorunlu bir koşul olduğunu belirtmiştir.

Wilson, savaş sonrası düzenlemeler için bazı önerilerde bulunmuştur. Bu önerilerin birincisi, yapılacak nihai düzenlemeler esaslı bir adalet üzerine kurulmalıdır. Ancak bu yolla kalıcı barışın sağlanabilir. İkincisi, halklar ve vilayetler güçler dengesi oyununun bir piyonu ya da eşyası gibi egemenlikten egemenliğe devredilmemelidir. Üçüncüsü, yaşanan savaşla ilişkili olarak her bir sınır düzenlemesi, ilgili nüfusun yarar ve çıkarına göre yapılmalı ve bu durum da rakip devletlerin taleplerine göre kendi aralarındaki tanzim ya da tavizlerinin bir parçası olmamalıdır. Dördüncüsü ise, Avrupa ve akabinde dünya barışının sağlanabilmesi için eski düşmanlık ve anlaşmazlık unsurları sürdürülmemelidir. Wilson'un self determinasyon politikası, kaynağını Amerika'nın bağımsızlık

³ Peace without victory

bildirgesinden almıştır⁴ Söz konusu 14 madde ile Polonya'nın bağımsızlığına çağrıda bulunulmuş, bunun da ötesinde sadece Avusturya-Macaristan halkları için özerk gelişim değil, aynı zamanda, Osmanlı içerisinde yaşayan azınlıklar için de özerklik konusu tartışılmıştır. İtalya ve Balkanlar'daki sınır düzenlemelerinin de ulus çizgileriyle uyumlu olması gerektiği bu program içerisine alınmıştır (Manela, 2007: 13, 24).

Self determinasyon hakkıyla ilgili yapılan evrensel ve geniş kapsamlı açıklamalar, bir yandan uluslararasıdaki tanınma beklentisini artırırken, diğer yandan da Avusturya-Macaristan gibi devletler, on dört maddeyi varlıklarını sürdürmenin garantisi olarak görmüşlerdir (Manela, 2007: 13, 62). Her ne kadar ABD'nin Avrupa'daki müttefikleri olan İngiltere, İtalya, Fransa ve Rusya, self determinasyonu resmen desteklemişlerse de hiçbir zaman Wilson kadar büyük düşünmemişlerdir. 1916 yılındaki İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan bir açıklamada, milliyetçilik prensibinin savaş sonrası sınır düzenlemelerinde göz önünde bulundurulması gereken ana unsurlardan birisi olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, gelecekte Avrupa'da kendileri için tehdit oluşturacak bir devleti güçlendirmek için gereksiz yere milliyetçilik prensibine yüklenilmemesi gerektiğini de vurgulamışlardır (Cobban, 1969: 52). Dolayısıyla bir yandan self determinasyon hakkına saygı savunulurken, diğer yandan ortaya çıkan yeni devletlerin bir tehdit unsuru oluşturmasından da endişe duyulmuştur.

Büyük umutlarla başlangıç yapan Wilson'un idealizmi Avrupa'da tam olarak karşılık bulamamıştır. Self determinasyon ilkesi sadece Avusturya-Macaristan'a uygulanmış ve Avrupalı devletler, self determinasyon ilkesi uygulamalarına karşı son derece ihtiyatlı davranmışlardır. Wilson'un self determinasyon fikrinin uygulanmasında büyük zorluklar olduğu kısa sürede ortaya çıkmıştır. Zira hangi halkların self determinasyon için yeterli olduğu, bunların bağımsızlık isteklerinin nasıl ortaya çıkacağı ve fiilen hangi yükümlülüklerle sahip olacakları üçüncü taraflarca belirlenmek durumundadır. Self determinasyon hakkının uygulanmasındaki bu belirsizlik günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

I. Dünya Savaşı sonrasında Wilson tarafından pozitif bir hak olarak ortaya çıkarılan self determinasyon hakkı, hiçbir belgede yer almamış sadece sözde uygulamada kalmıştır. Self determinasyon kavramının yer aldığı ilk belge, 26 Temmuz 1945 tarihli BM Sözleşmesidir. Sözleşmenin 1. maddesinin 2. fıkrasında, "Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak" olarak belirtilmiş, 55. maddede de "Uluslar arasında halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi (self determinasyon) ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak" ifadeleri kullanılmıştır. Daha sonra da 1960 yılında alınan BM 1514 (XV) ve 1970 tarihli 2625 (XXV) sayılı kararlarda da self determinasyon ilkesi teyit edilmiştir.

⁴ Wilson ve self determinasyon için ayrıca bakınız (Whelan, 1994: 100-108).

2625 (XXV) sayılı kararla yayınlanan Dostane İlişkiler Deklarasyonunun 5. ilkesinin ilk paragrafı self determinasyon hakkının siyasi statülerini belirlemek üzere kullanılabilmesini belirtirken, 7. paragrafta da bir devletin toprak bütünlüğünün korunmasının ancak ülkedeki tüm halkın yönetime katılması ve ayrımcılık yapmayan devletlerin self determinasyon hakkına gösterdikleri saygıyla mümkün olacağı belirtilmiştir. Bu deklarasyon bağlayıcı bir nitelik taşımamakla birlikte halkların self determinasyon hakkına uyumlu olarak davranış sergilemeleri ve tüm ulusal grupların temsil edildiği bir hükümete sahip devletlerin toprak bütünlüğüne dokunabileceği konusunda bir yetki vermemektedir. Dolayısıyla yönetime katılmayan ve ayrımcılığa maruz kalanların dış self determinasyon yoluyla bağlı oldukları devletten ayrılmaları mümkün olabilecektir.

Bir devletten ayrılmanın yolları, savaşan, ayaklanan ya da isyancı statülerinin tanınması yollarıyla gerçekleşmektedir. Bu teoride, savaşan statüsünün tanınması durumu, iç savaşlar sırasında gerçekleşmekte ve uluslararası platforma taşınmaktadır. Silahlı devlet dışı aktörlerin geçici olarak uluslararası sisteme girmelerinin ilk aşaması, savaşan statüsünde tanınmalarıyla mümkün olmaktadır. Bu tanınma iç savaşlar sırasında gerçekleşmektedir. Uluslararası hukuka göre bir devlet ve hükümetine karşı isyan yoluyla ayrılma ya da hükümet kurma gerekçesiyle mücadele eden güçlerin bazı koşulları sağlanmasıyla, üçüncü devletlerin sadece bu kuvvet kullanma sürecinde geçerli olmak üzere, isyan eden güçleri tanıma yoluna gittikleri görülmektedir. İsyancı güçlerin tanınabilmesi için, bir tarafta tanınan bir hükümetin diğer tarafta da sorumlu ve düzenli bir ordu altında savaşan ve ülkenin önemli bir bölümünde denetimi elinde tutan isyancı güçlerin bulunması gerekmektedir (Kelsen, 1941: 616).

Savaşan statüsünün tanınması, geniş kapsamlı çatışmalarda her zaman göze alınması da tanıma eylemi (dolayısıyla insanî hukukun uygulanması) devletlerin takdirine bağlıdır. Bu türden bir tanımanın düzgün şekilde gerçekleşmesi için öncelikle bazı temel şartların sağlanması gerekmektedir. Bu çerçevede, ilk olarak, devlet içindeki silahlı çatışma tamamen yerel bir karakter tarafından kısırlanarak sadece devletin küçük bir bölümündeki eylemleri kapsayan ve sonrasında nüfusun geniş bir kısmını içine alarak uluslararası savaşa benzer genel bir karaktere dönüşmelidir. İkinci olarak, ayaklananların milli topraklarının önemli bir kısmını işgal etmiş ve yönetiyor olmaları gerekmektedir. Üçüncü olarak ayaklananlar, savaş hukukuna uygun bir biçimde savaş durumunu sorumlu bir otoriteye bağlı silahlı kuvvetler aracılığıyla yönetmek durumundadırlar. Son olarak da, yabancı devletlerin hem diplomatik hem de ekonomik açıdan, savaşan taraflara yönelik tavırlarını savaşan statüsüne uygun şekilde belirlemeleri için, savaş durumunun belirli bir boyuta ulaşması gerekmektedir (Moir, 1998: 342-347).

Bir devlet içindeki halkın ayrılmasında toprak bütünlüğü ilkesi, ayrılmayı yasaklasa da bu ilke sadece devletlerarasındaki ilişkilerin alanı ile sınırlı kalmaktadır. Ayrılmayı engelleyen ya da yasaklayan herhangi bir hukuk kuralı ya da hükmü bulunmamaktadır. Bu gibi durumlarda, uluslararası hukuk çerçevesinde, ayrılma olayı söz konusu bölgede

barışçıl bir çözüme ulaşılması ve etkin bir kontrolün yani egemenliğin sağlanması ile mümkün olabilmektedir.

Yakın dönemde Kosova'nın self determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlığını ilan etmesi, ayrılma kararı alan diğer ülkelerde de etkisini göstermiştir. Bu bağlamda yaşanan gelişmeler, devletlerin tanıma/tanınamama kararlarında etkili olmuş ve uluslararası platformda yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

3. YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASIYLA BAŞLAYAN DOMİNO ETKİSİ

Yugoslavya'nın dağılma süreciyle birlikte Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Makedonya ve Sırbistan- Karadađ Cumhuriyetleri ortaya çıkmış ve sonrasında bu devletler kendi içlerinde de sorunlar yaşamışlardır. SSCB'nin dağılması ve ortaya çıkan yeni devletlerin tanınmaları büyük oranda barışçıl bir biçimde gerçekleşmişken Yugoslavya'nın dağılması çok daha karmaşık ve çatışmalı bir süreç olarak yaşanmıştır.

Milliyetçilik akımlarının zirveye ulaştığı dönemde Slovenya ve Hırvatistan ilk olarak bağımsızlıklarını ilan eden ülkeler olmuşlardır. Bu iki ülke, bağımsızlığını ilan ederken Yugoslav Anayasasındaki ayrılma kararlarına ilişkin hukuksal boşluktan faydalanmışlardır. Yugoslav federal anayasasında cumhuriyetlere ayrılma hakkı tanınmış ancak bu hakkın ne şekilde kullanılacağı düzenlenmemiştir. Slovenya'nın nüfusu homojen olduğundan Sırbistan, Slovenya'nın ayrılma kararına karşı tutarlı bir gerekçe gösterememiştir. Ancak Sırbistan, bu ayrılma kararının tek taraflı değil karşılıklı müzakere yoluyla ve ortak bir kararla alınması gerektiğini savunmuştur (Ekinci, 1993: 254). Yugoslav federal anayasasında ayrılma hakkının ne şekilde kullanılacağına ilişkin bir düzenleme bulunmaması hukuksal bir boşluk yaratmıştır. Bölgedeki milliyetçilik akımları ve ayrılma talepleri de bu boşluk kullanılarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Yugoslavya'daki olayların başlaması ve ilerleme süreci sonucunda, hem AT hem de Avrupa ülkelerinin bölgeye bakış açılarında da değişiklik olmuştur. Başlangıçta toprak bütünlüğüne saygı çerçevesinde bir yaklaşım izlenirken, bölgede duyulan güvenlik kaygısı bu yaklaşımı değiştirmiştir. Bağımsızlıklarını ilan eden Hırvatistan ve Slovenya'nın tanınma sorunu ülkeler arasında ve AT'de tartışılmaya başlanmıştır. Bu süreçte, devletlerin tanınmasına ilişkin kurallar da büyük bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu devletlerin tanınması konusunda ilk adım AT tarafından atılmış ancak kısa sürede AT içerisinde ayrı görüşler belirlemiştir (Ryngaert ve Sobrie, 2011: 475).

Yugoslavya'nın dağılma süreciyle birlikte, klasik tanıma koşulları biçim değiştirmeye başlamıştır. Self determinasyon hakkı, sömürge kapsamında sınırlandırılmış olmasına karşın, AT ve üyeleri tarafından tanıma uygulamalarında dikkate alınan önemli bir ilke olmuştur. Klasik tanıma çerçevesinde bir diğer dikkat çekici unsur da, yeni oluşan devletlerin tanınmalarından önce yerine getirme taahhüdü verdikleri demokrasidir. Demokratik yönetimin olmaması durumu hiçbir zaman tanınmaya engel teşkil etmemiştir. Ancak AT'nin devletlerin tanınmasına ilişkin yönergesinde, açıkça yeni devletlerin demokratik temellerde oluşmaları gerektiği ve insan haklarıyla azınlık haklarına da saygı

göstermeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve silahsızlanma konuları da koşul olarak belirtilmiştir. AT'nin öngördüğü bu yeni koşullar, devletlerin tanınma süreçlerinde, uluslararası hukuk temelinde siyasal tedbirleri de barındırmaktadır (Rynagert ve Sobrie, 2011: 475; Grewe, 2000: 710).

Yugoslavya'nın dağılma sürecine kadar tanınma koşullarından birisi, bir devletin bulunduğu toprak üzerinde etkin kontrolü sağlamış olmasıdır. Bu koşul, bu dönemde bağımsızlığını kazanan devletlerde fazlaca dikkate alınmamıştır. Örneğin, Bosna Hersek, Hırvatistan ve Moldova tanındıklarında henüz kendi toprakları üzerinde etkin bir kontrol sağlayamamışlardır (Rynagert ve Sobrie, 2011: 476). Hatta Gürcistan, hem tanındığı zaman ve hem de günümüzde kendi içerisinde toprak bütünlüğü ve düzeni sağlayamamıştır. Yine bu dönemde tanıma kavramına getirilen bir diğer değişiklik de yeni oluşan bir devlette devlet olma şartlarının yerine, uygulamanın esas alınmaya başlanmasıdır.

Tarihsel süreçte olduğu gibi bu dönemde de yeni devletlerin tanınmasında bölgesel ve büyük güçlerin politikaları belirleyici unsur olmuştur. Bölgesel ve büyük güçlerin amacı öncelikle uluslararası güvenliği sağlamak olduğundan bu dönemde uluslararası güvenliğe tehdit oluşturacak unsurların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle de farklı tanıma uygulamaları ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalar da tanıma konusunda çifte standart oluşturmuştur. Bazı devletler, uluslararası hukuka göre devlet olma koşullarını yerine getirirken tanınmamış ancak bazı devletler bu koşulları sağlamadıkları halde tanınmışlardır. Dolayısıyla uluslararası hukukun belirlediği şartlar kadar uluslararası ortam da tanıma konusunda etkili olmuştur. Hatta bu dönemdeki tanıma uygulamalarının, temel olarak siyasal kriterler doğrultusunda gerçekleştiğini söylemek mümkündür. İnsan haklarının korunması ve demokrasi gibi koşullar, hukuksal olmaktan ziyade siyasaldır (Weller, 1992: 588; Rynagert ve Sobrie, 2011: 478). Hırvatistan ve Bosna Hersek'in tanınmaları da bu argümanı desteklemektedir.

Tarihsel süreç incelendiğinde uluslararası toplumun sadece sömürge devletlerin ayrılarak bağımsızlıklarına kavuşmalarına hoşgörü gösterdiği ancak mevcut egemen devletlerin ayrılmalarında aynı istekliliği göstermedikleri görülmektedir.

Bu konudaki örneklere bakıldığında, Çeçenistan'ın bağımsızlığını ilan ederek Rusya'dan ayrılması, akabinde 1994 tarihinde Rusya'nın askeri müdahalesi ve 1996 yılında yapılan ateşkesle müdahalenin sonlanması Rusya'nın eleştirilmesine neden olmuştur. Rusya, insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle eleştirilmişse de toprak bütünlüğü ilkesi doğrultusunda Çeçenistan bağımsız bir devlet olarak uluslararası toplumda tanınmamıştır (Crawford, 2007: 408-410). Ayrılarak devlet kurma konusunda ele alınabilecek diğer örnekler de Abhazya ve Güney Osetya'dır. 2008 yılında yaşanan Gürcistan – Rusya Savaşının ardından Abhazya ve Güney Osetya bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine Gürcistan'daki Çatışmaya İlişkin Bağımsız Uluslararası Soruşturma Misyonu kurulmuştur. Bu Misyon, Eylül 2009'da hazırladığı raporun 11. maddesinde hem Güney Osetyalılar hem de Abhazların ilgili ülkeler için egemenlik ve

bağımsızlık arayışlarında hukuksal dayanak olarak self determinasyon haklarını gördüklerini, ancak uluslararası hukukun, sömürge kapsamı ve ırk ayrımcılığı dışında self determinasyon ilkesine dayanarak, tek taraflı ayrılma hakkı tanımadığı belirtilmiştir. Raporda ayrıca, soykırım gibi uç koşullarda ayrılmanın, henüz genel kabul görmediği ifadesine de yer verilmiştir. (http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/30_09_09_iiffingc_report.pdf). Hukuksal olarak ayrılma hakkı tanınmamış olmasına rağmen ayrılan Abhazya ve Güney Osetya, Rusya tarafından bir devlet olarak tanınmışlardır. Bu anlamda ayrılmanın ölçütlerinin belirsiz ya da hukuksal olarak tarafsız kaldığı durumlarda, devletlerin siyasi çıkarları doğrultusunda karar aldıkları görülmektedir.

4. KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kosova Meclisi, 2 Temmuz 1990'da kendi devletlerinin ilk tohumlarını atarak, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlık bildirisinde, Kosova'nın Yugoslavya Federasyonu içerisinde eşit ve bağımsız bir federal birim olduğu belirtilmiştir (Malcolm, 1998: 403). Bağımsızlığını ilan eden ve kendi kurumlarını oluşturan Kosova, uluslararası toplumda tanınma ve kabul görme girişimlerini başlatmıştır. İlk olarak AT'nin Yugoslavya Hakkındaki Konferansı'na başvurmuş ancak başvurusu Badinter Komisyonu tarafından dikkate alınmamıştır. 22 Aralık 1991'de İbrahim Rugova, Arnavut Siyasi Partileri Eşgüdüm Organı Başkanı ile Lord Carrington'a bir mektup göndererek tanınma talebinde bulunmuş ancak AT, Yugoslavya'daki Devletlerin tanınmasına ilişkin yönergedeki tanınma koşullarını yerine getireceklerine dair taahhütte bulunmalarına rağmen talepleri değerlendirmeye alınmamıştır. Bu talebin değerlendirmeye alınmamasının nedeni ise, Kosova'da savaş olmaması ve bağımsızlık talebine olumlu yaklaşılması halinde, bu yaklaşımın bir savaş sebebi olabileceği endişesidir. Bağımsızlık talebinin değerlendirmeye alınmaması, özerk yönetimlerin ayrılma hakkı olmadığına ve bu nedenle de Kosova sorununu Dayton Barış Anlaşması kapsamında değerlendirilmemesine neden olmuştur (Taşdemir ve Yürür, 1999: 143-144). Bu nedenle, BM Güvenlik Konseyi 10 Haziran 1999'da Kosova'ya ilişkin 1244(1999) sayılı kararı almıştır. BM Güvenlik Konseyinin aldığı bu kararla Kosova'da geçici yönetimi sağlamak üzere, BM Kosova Misyonu (United Nation Mission in Kosovo, UNMIK) ile KFOR (Kosovo Force) bölgede konuşlandırılmasına karar verilmiş, Kosova'daki askeri ve sivil unsurların yerleştirilmesi uygun görülmüştür.

KFOR'un temelini NATO oluşturmuştur. 39 ülkeden 46,000 askeri personelden oluşan KFOR birlikleri 30 ülkeden gelmiştir. Bu askerlerin yüzde 80'i AB üyesi ülkelere sağlanmıştır. NATO üyesi olmayan ülkeler arasında KFOR'a en fazla destek sağlayan ülke Rusya olması oldukça ilginçtir (<http://www.aco.nato.int/kfor/about-us/mission.aspx>). Çünkü Kosova'nın tanınmasına en fazla karşı çıkanlardan birisi Rusya olmuştur. UNMIK ise Kosova'nın kendi demokratik yönetim kurumlarını kurmaları ve bölgedeki istikrarın sağlanması amacıyla kurulmuştur.

Tüm bu gelişmelere rağmen Kosova'nın nihai statüsündeki belirsizlik 2004 yılına kadar sürmüştür. Bu belirsizliğin giderilmesi için BM güvenlik Konseyi 24 Ekim 2005'te

nihai statüye yönelik görüşmelerin başlatılması kararını almış ve bu konudaki müzakereler bir yıldan fazla sürmüştür. BM'nin Kosova Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari, Kosova'ya ilişkin hazırladığı kapsamlı öneriyi 2 Şubat 2007'de taraflara sunmuştur. Sırp ve Kosovalı liderlerle öneri taslağını görüşmek üzere 10 Mart 2007'de bir araya gelmişler ancak taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır. Sırbistan bu öneriyi toprak bütünlüğünü ve egemenliğini ihlal ettiği gerekçesiyle reddetmiştir (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2007/395). 26 Mart 2007'de BM Genel Sekreteri, Özel Elçi Martti Ahtisaari'nin raporunu BM Güvenlik Konseyine sunmuştur. Bu raporda Ahtisaari, bir yıllık gözlemleri, müzakereler ve görüşmeler sonucunda Kosova'da tarafların nihai statü konusunda hemfikir olamayacaklarının anlaşıldığını belirtmiştir. Ayrıca, süreç boyunca her iki tarafın da kendi konularını çeşitli vesilelerle teyit ettiklerini, Belgrad'ın Kosova'nın Sırbistan içerisinde özerkliğini talep ederken, Priştina'nın da bağımsızlıktan daha düşük bir statüyü kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Bu konudaki kendi fikrinin Kosova'nın statüsünün belirlenmesinde karşılıklı uzlaşma potansiyelinin tükenmiş olduğunu ve ek müzakerelerin de bu uzlaşmazlığı çözemeyeceğini ifade etmiştir. İçinde bulunduğu çıkmazdan Kosova'nın bir an önce çıkması gerektiğini bu durumda Kosova için uygulanabilir tek seçeneğin, uluslararası toplumun gözetiminde denetimli bağımsızlık olduğunu vurgulamıştır (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2007/168/Add.1).

Kısacası Ahtisaari Planı olarak bilinen bu öneriler; AB, NATO ve BM Güvenlik Konseyi denetiminde Kosova'da adeta bir "uluslararası himaye yönetimi" oluşturulmasını öneriyordu. Bu uluslararası himaye yönetimi", plana göre, ABD ve Batı Avrupalı merkez kapitalist devletler tarafından kontrol edilecek ve yönetilecekti. Ne kadar süreceği belirsiz olan "geçiş dönemi"nin sonunda, yürütme ve yasama yetkileri, Kosova kurumlarına devredilecekti. Yani "uluslararası himaye yönetimi", belli bir süre sonra "Bağımsız Kosova Cumhuriyeti"ne dönüştürülecekti.

ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Kosova (Arnavut) Hükümetleri, Ahtisaari Planı'nı büyük bir memnuniyetle kabul etmişlerdir. Dönemin Sırbistan Devlet Başkanı Boris Tadic ile Başbakan Vojislav Kostunica; planı kesinlikle kabul etmeyeceklerini ve Kosova topraklarının Sırbistan ülkesinin bir parçası olduğunu açıklamışlardır. Ayrıca Belgrad yönetimi; Sırbistan'ın "ülkesel bütünlüğünü ve egemenliğini" parçalayan planın, BM Kurucu Antlaşması'na aykırı olduğunu ve bu nedenle uygulanmasının "uluslararası hukuk açısından imkansız" olduğunu ileri sürmüştür (<http://www.dw.de/serbia-rejects-un-plan-for-kosovo/a-2351650>). Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılmasına karşı çıkan Sırp yönetimi, bölgeye "geniş demokratik özerklik statüsü" verilmesini önermiştir. Arnavut Kosova Hükümeti ise, "bağımsızlık dışında her hangi bir çözüm önerisinin kendileri açısından kabul edilemez" olduğunu açıklamıştır.

Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra Sırbistan Devlet Başkanı Boris Tadic, BM Genel Sekreteri'ne, bu bildirisinin Sırbistan topraklarının bütünlüğünü ihlal ettiğini, zorla ya da tek taraflı ayrılmayı temsil ettiğini ve Sırbistan'da ve de uluslararası hukukta

hukuksal bir etki oluşturmayacağını bildirmiştir ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol= S/2008/211](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/211)). 18 Şubat 2008'de BM Güvenlik Konseyi olağanüstü toplanmış, Boris Tadic bu toplantıda bildirinin geçersiz olduğunu ve hukuka aykırı bir eylem olduğu için kınadığını açıklamıştır. Bağımsızlığının ilanından sonra çalışmalara başlanılan Kosova Anayasası 9 Nisan 2008'de kabul edilmiş 15 Haziran 2008'de de yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa ile Kosova, kendi içerisindeki uluslararası mevcudiyetleri yeniden yapılandırmıştır (<http://www.assembly-kosova.org/common/docs/Constitution>).

Bağımsızlığını 17 Şubat 2008'de ilan eden Kosova, bu süreçte ABD, İngiltere, Fransa da dâhil olmak üzere 69 BM üyesi devlet tarafından resmen tanınmış, ancak Rusya Federasyonu, ÇHC, Sırbistan gibi bazı ülkeler tarafından illegal olarak nitelendirilerek, bağımsızlığı reddedilmiştir.

Özellikle Sırbistan, kendi toprak bütünlüğünü ihlal ettiği ve bu durumun hukuksal bir dayanağı olmadığı gerekçesiyle bağımsızlık bildirisini reddetmiş ancak BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Şubat 2008 tarihli 5839. toplantısında bu duruma karşı kuvvet kullanmayacaklarını da açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından Sırbistan, Kosova'nın bağımsızlığını BM üyelerinin kayda değer bir çoğunluğu tarafından halen tanınmadığını, bu eylemin uluslararası toplumda çelişkilere ve bölünmelere neden olduğunu belirtmiş ve 15 Ağustos 2008'de Genel Kurul'a Kosova'nın tek yanlı bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığına dair danışma görüşü talebinde bulunmuştur (<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/470/60/PDF/N0847060>). Sırbistan'ın bu talebi 17 Eylül 2008'de değerlendirmeye alınmıştır.

UAD, Kosova'nın bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığına dair yaptığı değerlendirmeler sonucunda, 22 Temmuz 2009 tarihinde açıkladığı karar metninin 122. paragrafında, Kosova'nın bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuku ihlal etmediğine karar vermiştir (<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>). UAD'ın karar verme sürecinde Arnavutluk ve Hollanda gibi bazı devletler Kosova'nın self determinasyon hakkını kullandığını, bu durumun da uluslararası hukuka aykırı olmadığını belirtmişlerdir. Divana danışma görüşü başvurusu yapıldığında Kosova 48 devlet tarafından resmen tanınmaktaydı. Ancak UAD'da Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılması başlığı incelenmemiş; sadece bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuka uygunluğu incelenmiştir. Ayrılma konusunda Divandan herhangi bir görüş hem istenmemiş hem de Divan bu konuda bir görüş bildirmemiştir.

Kosova'da yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, BM Sözleşmesi'nin ve uluslararası hukukun sadece self determinasyon ve kuvvet kullanma yasağına değindiği ancak bu durumun ayrılmayı yasaklamadığı görülmektedir. Dolayısıyla kuvvet kullanma yoluyla gerçekleşmeyen bir ayrılma, uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmediği için meşru sayılmaktadır.

Kosova'nın ayrılmasının hukuka aykırı olduğu yönündeki tartışmanın temeli, BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 (1999) sayılı kararına dayanmaktadır. Bunun nedeniyse, 1244 (1999) sayılı karar toprak bütünlüğü ilkesine ilişkin teminatı, Kosova'nın ayrılmasını engellememiş ancak çözümün taraflar arasında bir anlaşmayla sağlanacağını ve son kararı da Güvenlik Konseyi'nin onayının belirleyeceğini vurgulamıştır. Dolayısıyla Kosova'nın tek taraflı ayrılma isteği, 1244 (1999) sayılı karar doğrultusunda uluslararası hukuku ihlal etmektedir. Diğer taraftan UAD, bağımsızlık bildirisinin 1244 (1999) sayılı kararın dışında gerçekleştiğini bu nedenle de bu karara ve uluslararası hukuka aykırı olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle ayrılma kararını engelleyecek bir durum da oluşmamıştır.

Tüm bu süreç Kosova'nın hukuksal anlamda bir devlet olup olamayacağını tartışmalarıdır. Kaldı ki Kosova ile ilgili bu tartışma süreci başladığında bile 48 ülke tarafından tanınmış olan Kosova, zaten bu devletler tarafından devlet olarak kabul edilmiştir. Siyasal olarak tanınması ise ayrılmanın başarıyla sonuçlandığını göstermektedir.

Kosova, 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra Şubat ayı sonuna kadar 12'si AB üyesi devletler olmak üzere toplam 21 ülke tarafından tanınmıştır. Kosova'yı ilk tanıyan ülke Kosta Rica'yken, ABD, Fransa, İngiltere gibi BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri de Kosova'yı bağımsızlık ilanının ertesi günü, 18 Şubat'ta tanıdıklarını açıklamışlardır. Mart 2008'de Kosova'yı tanıyan ülkelere 7'si AB ülkesi olmak üzere 13 ülke daha katılmış ve iki ay içerisinde toplamda 34 ülke tarafından tanınmıştır. 2008 sonunda bu sayı 53'e çıkmıştır. UAD'ın Kosova'ya ilişkin danışma görüşünün değerlendirildiği süreçte de 16 devlet tarafından tanınan Kosova, UAD'ın kararını açıklamasından sonra günümüze kadar 40 ülke tarafından tanınmıştır. Kosova'yı en son tanıyan ülke 20 Mayıs 2015'teki açıklamasıyla Antigua ve Barbuda olmuştur (<http://www.kosovothanksyou.com/>). Bugün itibariyle Kosova toplam 111 BM üyesi devlet tarafından tanınmışken bu devletlerin 23'ü AB üyesidir.

5. KOSOVA, GÜNEY OSETYA VE ABHAZYA İÇİN ÖRNEK OLUŞTURUR MU?

Kosova'nın bağımsızlığı Batılı devletlerin çoğu tarafından desteklenmiş ve bu durum Rusya, Sırbistan, GKRY, İspanya gibi devletler tarafından bu durumun ayrılıkçı bölgeler için emsal oluşturacağı şeklinde yorumlanmasına neden olmuştur. Kosova'yı tanıyan ülkeler, tanıma kararlarını genellikle barış, istikrar, güvenlik gibi siyasal gerekçelerle açıklamışlar ve Kosova'nın tanınmasının bu parametreler üzerinde olumlu etki yaratacağını savunmuşlardır. Diğer yandan tanımayı reddeden ülkelere, bu kararlarını, uluslararası hukuk çerçevesinde açıklamışlardır. Bu bağlamda toprak bütünlüğü ve devlet egemenliği kavramları, Kosova'yı tanımama nedenleri olarak gösterilmiştir. Rusya, Sırbistan, Yunanistan ve İspanya Kosova'yı tanımayı reddetmişlerdir. Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olması ve veto yetkisinden dolayı (Shaw, 2008: 453), Kosova, 111 üyesi tarafından tanınmış olmasına rağmen BM'ye de üye olamamaktadır.

Kosova'ya yönelik tanımama kararı alan ve bu kararını uluslararası politikada şiddetle savunan Rusya, Batılı devletlerin Kosova'yı tanıma kararına bir tepki olarak 26 Ağustos 2008'de Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıma kararını açıklamıştır. Bu açıklama uluslararası topluma sürpriz olmamıştır. Çünkü Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev, Batı Avrupa Devletlerinin ve ABD'nin Kosova'yı tanıması halinde kendilerinin de Abhazya ve Güney Osetya'yı tanıyacaklarını ifade etmiştir (http://www.zaman.com.tr/dunya_rusyadan-kosova-misillemesi_730568.html). ABD; Kosova'yı desteklerken; AB'nin bu konudaki stratejisi, Kosova'nın istekleriyle uyumlu koşullar içerdiğinden başarılı bir yöntem olmuştur. AB'nin Kosova'yı teşvik ettiği konular, Kosova'nın Avrupa Standartları doğrultusunda sosyal uyumunun sağlanması, Kosova'nın bir devlet olarak tanınmak istemesi ve Kosova'nın AB üyeliği arzusu olmuştur. AB, bu anlamda tüm bu konuların bir kombinasyonunu oluşturarak, her iki tarafın da kazanacağı bir strateji izlemiştir. Ancak, hukuksal anlamda AB'nin Kosova'yı bir devlet olarak tanıma yetkisi bulunmamaktadır. Bir kurum kendi üye devletleri adına diplomatik ilişkiye girme yetisine sahip değildir. Bu nedenle AB, 18 Şubat 2008'de Kosova'yı tanıma kararını üye devletlerinin takdirine bırakmıştır. AB üye devletlerinin dışişleri bakanları da yaptıkları açıklamalarda, Kosova'nın istisnai bir durum olduğunu ve bunun diğer ayrılıkçı bölgelere emsal oluşturmayacağını ifade etmişlerse de bu durum ayrılıkçı bölgeler tarafından emsal olarak kabul edilmiştir.

Kosova'nın tanınmasının küresel anlamda ilk yansıması Güney Osetya ve Abhazya'da ortaya çıkmıştır. Kosova'nın 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmesi ve kısa sürede birçok devlet tarafından tanınması, Güney Osetya'nın 3 Mart 2008'de, Abhazya'nın da 7 Mart 2008'de uluslararası topluma bağımsızlık çağrısı yapmalarının önünü açmıştır. Rusya'nın, Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıması, Kosova sonrası dönemin ilk emsallerini oluşturmuştur. Bu emsallerin hukuksal boyutu ayrı tutularak siyasal anlamda açıkça emsal oluşturmaktadır.

Kosova'dan sonra neredeyse tüm ayrılıkçı gruplar bağımsızlık iddialarını self determinasyon hakkına dayandırarak meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Kosova'nın tanınması, self determinasyon hakkının kabulü anlamını taşımaktayken aynı şekilde Abhazya ve Güney Osetya'nın da Rusya tarafından tanınması da self determinasyon hakkının kabulü sayılmaktadır.

Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası toplumda destek bulması, toprak bütünlüğü ilkesini zayıflatmıştır dolayısıyla ayrılıkçı bölgeler için emsal oluşturmuştur. Ancak ayrılıkçı bölgelerin devlet olma koşullarını sağlasalar bile siyasal destek olmaksızın bağımsızlıklarını kazanamayacakları açıktır. Zira Kosova 2015 yılı itibarıyla 111 ülke tarafından tanınırken, Abhazya'yı altı⁵ ve Güney Osetya ise sadece iki⁶ ülke tarafından tanınmaktadır.

⁵ Rusya, Venezuela, Nauru, Vanuatu, Tuvalu ve Nikaragua.

⁶ Rusya ve Nikaragua.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Uluslararası politikada tanıma, devletlerin insiyatifinde gerçekleşen siyasal bir tasarruftur. Devletler de tanıma tercihlerini ulusal çıkarları doğrultusunda kullanmaktadırlar. Tanımının ölçütleri konusundaki belirsizlik, geçmişte olduğu gibi bugün de belirsizliğini ve sübjektifliğini korumaktadır. Bir devleti, kaç devletin ya da hangi devletlerin tanınması durumunda o devletin tanınmış olacağına, dolayısıyla da uluslararası ortamda bir devlet olarak kabul göreceğine dair bir ölçüt de yoktur. Örneğin, kendini devlet ilan eden bir oluşumu, ABD, İngiltere ya da Rusya gibi devletler tanımadığı, fakat onlarca sayıda küçük, güçsüz devletin tanımış olması ne kadar anlam ifade eder? Buna karşılık, tersi bir durumda, ilk olarak ABD, İngiltere ya da Rusya gibi devletlerin, devlet olarak tanıdığı oluşumları, kısa süre içerisinde birçok devletin de tanınması büyük olasılıktır. İstisnai durumlar olmakla birlikte, bugüne kadarki örnekler, büyük oranda bu biçimde söz konusu olmuşlardır. Kosova'daki süreçse tamamen uluslararası konjonktürle bağlantılı olarak, daha farklı bir seyir izlemiştir. ABD ve İngiltere'nin Kosova'yı tanınması, Kosova'ya geniş oranda tanınma imkanı sağlamışsa da Rusya'nın tanımayı reddetmesi Kosova'nın BM üyeliğine engel teşkil etmiştir. Ancak bu sefer ABD ve Rusya'nın karşıt kararlar alma nedenleri ideolojik olmayıp tamamen Rusya'nın ulusal güvenlik endişelerinden kaynaklanmıştır.

Devletler, tanımayı yaptırım, cezalandırma ya da caydırma amaçlı olarak bir dış politika aracı olarak kullanılabilir. Kosova'nın tanınma sürecinde de bu türden bir politikanın izlendiği açıkça görülmüştür. Kosova'yı de facto yada de jure tanıma kararını açıklayan ülkeler, güvenlik ve istikrar gerekçelerinin yanı sıra Kosova'nın son çare olarak ayrılma kararını ve bağımsızlık ilanını desteklerken, uzun süredir çözülemeyen bu sorunun ancak Kosova'nın tanınması ve bağımsız bir devlet olarak uluslararası politikada yer almasıyla sonlanacağını iddia etmişlerdir. Rusya, Sırbistan, GKRY ve İspanya gibi tanımama kararı alan ülkelerse bu kararlarını cezalandırma biçiminde bir dış politika aracı olarak kullanmışlar hatta tanıyan devletlere karşı bile zaman zaman yaptırım amaçlı bir politika izlemişlerdir.

Tanıma ya da tanımama kararlarını alırken, devletlerin aynı koşullar altında ulusal çıkarları gereği farklı tutumlar sergiledikleri görülmektedir. Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'yı tanınması, ancak Kosova'yı tanımaması, bu konuda çarpıcı bir örnektir. Yine Rusya, Sırbistan, GKRY, İspanya gibi ülkelerin Kosova'yı tanımama nedenleri her ne kadar uluslararası hukukla açıklanmışsa da, bütünüyle kendi ulusal güvenlik endişelerinden kaynaklanmaktadır.

Uluslararası politikada tanımının siyasal bir eylem olarak kullanılması ve hukuksal olarak netlik kazanmayan self determinasyon kavramının kullanılmasında da aynı şekilde ulusal çıkarlar etkili olmaktadır. Kosova, Abhazya ve Güney Osetya örneklerinde de görüldüğü üzere önemli olan self determinasyon hakkına sahip olunup olunmaması değil önemli olan bu anlamda ne kadar siyasal desteğe sahip olduğudur. Son dönemlerde yaşanan gelişmeler tanımının self determinasyon hakkının mevcudiyeti konusunun önüne

geçtiği; dolayısıyla da self determinasyon kavramının da tıpkı tanıma gibi siyasal boyutunun öne çıkmasını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Aksar, Y. (2013). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, Ankara: Seçkin Yayıncılık ve San. Tic. AŞ.

Danziger, J.N. (2007). *Understanding The Political World*, New York: Pearson Education Inc.

Worster, W.T. (2009). Law, Politics and the Conception of the State in State Recognition Theory, *Boston University International Law Journal*, 27, 115-171.

Brown, P.M. (1950). The Legal Effects of Recognition, *The American Journal of International Law*, 44 (4), October, 617-640.

Cobban, A. (1969). *The Nation State And National Self Determination*, London: Collins.

Crawford, J. (2007). *The Creation Of States In International Law*, Oxford: Clarendon Press.

Ekinci, B. (1993). *Yugoslavya'nın Dağılması ve Türkiye*, İstanbul: Balkanlar, Ortadođu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV), Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd.

Grewe, W. (2000). *The Epochs of International Law*, New York: Walter de Gruyter.

Kelsen, H. (1941). Recognition in International Law: Theoretical Observations, *American Journal of International Law*, 35 (4), 605-617.

Malcolm, N. (1998), *Kosova, Balkanları Anlamak İçin*, İstanbul: Sabah Kitapları.

Moir, L. (1998). The Historical Development of The Application of Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts to 1949, *International and Comparative Law Quarterly*, 47 (2), 337-361.

Manela, E. (2007). *The Wilsonian Moment: Self Determination and the International Origins of Anti-Colonial Nationalism*, New York: Oxford University Press.

Rynagaert, C. & Sobrie, S. (2011). Recognition of States: International Law or Realpolitik? The Practice of Recognition in The Wake of Kosovo, South Ossetia, and Abkhazia, *Leiden Journal of International Law*, 24 (2), 467-490.

Shaw, M.N. (2008). *International Law*, 6th Ed., Cambridge: Cambridge University Press.

Scott, J.B. (1921a). *Address of President Wilson to The Senate, January 22, 1917, Official Settlements of War Aims and Peace Proposals: December 1916 to November 1918*, Washington: Carnegie Endowment For International Peace.

Whelan, A. (1994). Wilsonian Self Determination and Versailles Settlement, *The International and Comparative Law Quarterly*, 43, 100-108.

Pazarcı, H. (2006). *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Vidmar, J. (2012). Explaining The Legal Effects Of Recognition, *ICLQ*, 61, 361-387.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2007/395

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2007/168/Add.1

<http://www.dw.de/serbia-rejects-un-plan-for-kosovo/a-2351650>

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/211

<http://www.assembly-kosova.org/common/docs/Constitution>

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/470/60/PDF/N0847060>

<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>

<http://www.kosovothankyou.com/>

http://www.zaman.com.tr/dunya_rusyadan-kosova-misillemesi_730568.html

